VREDES-BOMEN

inspiratiebrochure voor een betekenisvolle 11 novemberviering

Inhoud

Voorwoord 1

Een streepje geschiedenis: waar komen vredesbomen vandaan? 3

Van denken naar doen: een checklist 4

Een betekenisvolle actie bij de aanplanting van je vredesboom 8

Van boom naar monument: een erfgoedwandeling 8

Even stilstaan bij vrede: een bezinningsmoment 13

In beeld en woord: een tentoonstelling 16

Ontroerend erfgoed: poëzie, literatuur en muziek 21

Alle ogen op jouw actie: publiekscommunicatie 24

De Wapenstilstand op 11 november 1918 is een belangrijk scharniermoment in onze geschiedenis. Honderd jaar later willen we dat moment herdenken met de aanplanting van vredesbomen.

Vele steden en gemeenten reserveerden al een vredesboom. Het is de bedoeling dat jouw lokaal bestuur die boom op 11 november 2018 aanplant. Zo knoop je aan bij een eeuwenoude traditie om bij een belangrijke gebeurtenis een herdenkingsboom te planten. Op die manier sluiten we de vijf herdenkingsjaren rond 100 jaar Groote Oorlog af. Op een unieke, ingetogen manier die ook de komende jaren zichtbaar is.

Elke stad of gemeente viert op 11 november Wapenstilstand. Met een optocht, een misviering, het neerleggen van de kransen bij het oorlogsmonument, ... Hoewel die tradities belangrijk en betekenisvol blijven, stellen lokale besturen zich ook de vraag hoe zij de herdenkingen kunnen actualiseren. Bijvoorbeeld, om zo een jonger en breder publiek te bereiken.

Door een vredesboom te planten, kunnen lokale besturen honderd jaar Wapenstilstand op een bijzondere manier herdenken. Maar je kan de 11 novemberviering in jouw gemeente nog meer betekenis geven door extra activiteiten te organiseren. Deze brochure wil je daarbij inspireren.

Naast informatie en tips, krijg je tal van praktijkvoorbeelden en doorverwijzingen. Op **www.2014-18.be/vredesbomen** kan je terecht voor extra voorbeelden, maar ook communicatiemateriaal zoals foto's, teksten en logo's. Je kan er ook de brochure 'Vredesbomen. Praktische tips voor de aanplant van uw boom' downloaden, met richtlijnen rond de technische aspecten en de keuze van de locatie voor het aanplanten van de bomen.

Klinkt dit goed? Lees dan vooral verder. Met deze brochure kun je heel concreet aan de slag en maak je van 11 november 2018 een betekenisvolle dag.

De initiatiefnemers,
Vlaamse overheid - Departement Buitenlandse Zaken, Agentschap Natuur en Bos, Agentschap Onroerend Erfgoed, FARO en Publiq

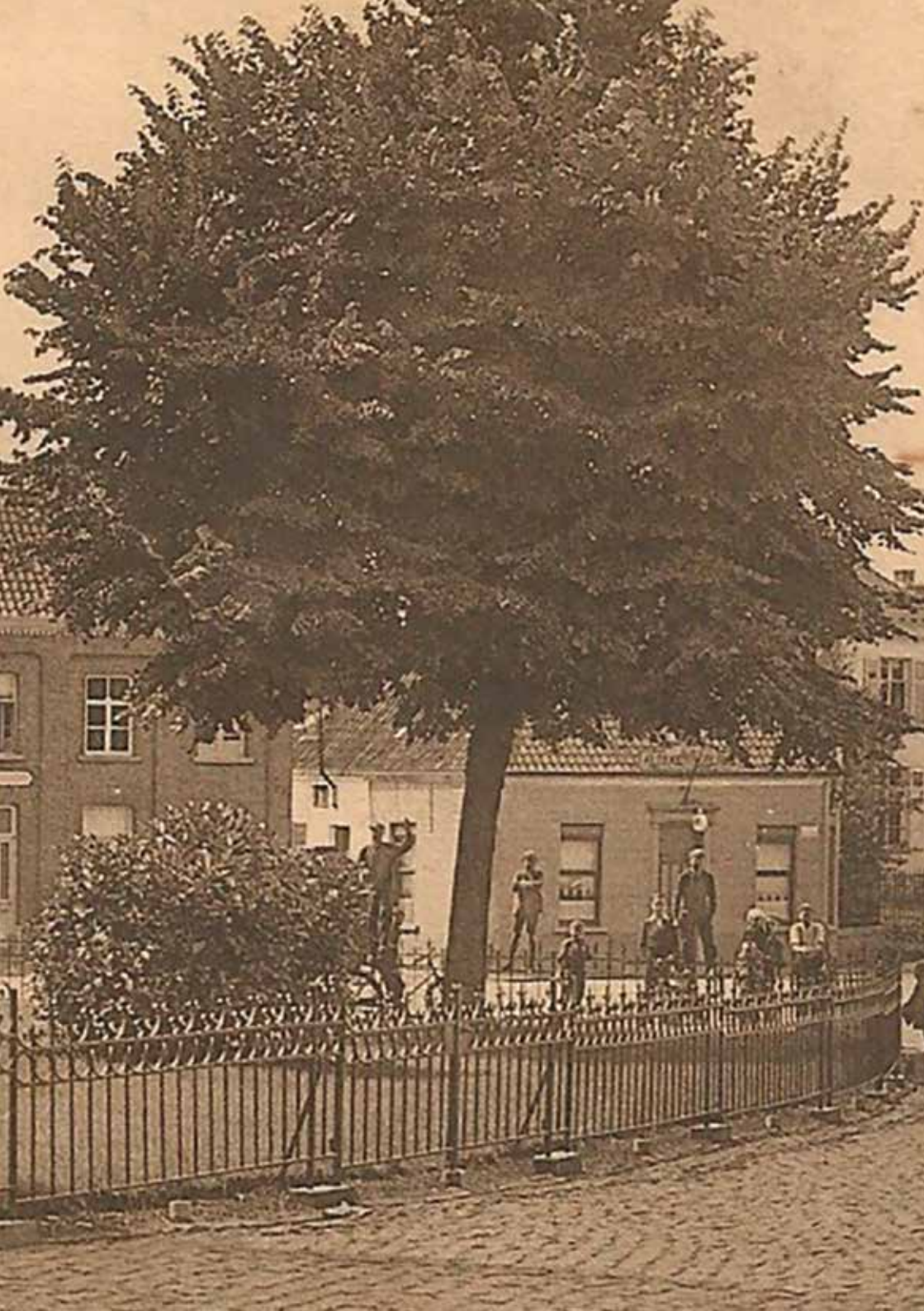

Een streepje geschiedenis: waar komen vredesbomen vandaan?

Al eeuwenlang bestaat de traditie om op een centrale plaats een boom aan te planten om een speciale gebeurtenis te herdenken. Die bomen worden 'herdenkingsbomen' genoemd. Een voorbeeld van zo'n boom is de vrijheidsboom, die als symbool voor vrijheid en democratie wordt aangeplant bij bepaalde scharniermomenten in de geschiedenis. Soms kunnen vrijheidsbomen ook een specifiekere naam hebben. De bomen waar wij het over hebben, vredesbomen, zijn vrijheidsbomen die zijn aangeplant na het einde van de Eerste Wereldoorlog. Of, in beperktere mate, na de Tweede Wereldoorlog.

De overgrote meerderheid van de vredesbomen werd door gemeentebesturen aangeplant in de eerste jaren na de Eerste Wereldoorlog. Daarmee gaven deze besturen gevolg aan een omzendbrief van de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken. Die had al in 1918 aan alle steden en gemeenten gevraagd om een boom te planten ter herinnering aan de slachtoffers van de Groote Oorlog.

Deze vredesbomen werden meestal aangeplant op een centraal openbaar plein in de dorps- of stadskern of op een plek tussen de kerk en het gemeentehuis, zeg maar tussen het geestelijke en het wereldlijke in. Het planten van een vredesboom ging steeds gepaard met allerhande plechtigheden zoals een kerkelijke viering, een vredesstoet of een ceremonie. In de loop der jaren richtten heel wat gemeenten een bijkomend herdenkingsmonument op in de buurt van zo'n boom.

Vandaag beschikt Vlaanderen over een rijk patrimonium van bomen die honderd jaar oud zijn. Maar liefst 117 vredesbomen zijn geïdentificeerd. Meer dan de helft ervan zijn lindebomen. Andere vaak voorkomende soorten zijn de zomereik en de bruine beuk. In de voorbije decennia zijn een aantal vredesbomen voor de bijl gegaan en niet vervangen. In andere gevallen werd de oorspronkelijke boom na verloop van tijd vervangen door een nieuwe boom. Zo'n nieuw exemplaar lijkt misschien minder indrukwekkend, maar dit doet niets af aan de waarde die hij vertegenwoordigt. Per slot van rekening gaat het om levend erfgoed.

In Bazel werd op 5 oktober 1919 een vrijheidsboom geplant. De linde was aangetast door de dikrandtonderzwam en werd recent geveld. Op 11 november 2018 wordt op dezelfde locatie een nieuwe linde aangeplant.

© Heemkundige Kring Wissekerke

Van denken naar doen: een checklist

Voor je een 11 novemberactiviteit organiseert, moet je weten wat en wie je wil bereiken en hoeveel tijd en middelen je ter beschikking hebt. Bekijk daarom eerst onderstaande checklist. Is er een akkoord over doelstellingen, doelpubliek en budget? Dan pas kun je bepalen wat te organiseren.

Doel: wat wil je bereiken?

- ☐ Aanzetten om na te denken over vrede, vroeger en nu, hier en elders in de wereld?
- ☐ De kennis over de Eerste Wereldoorlog bij de lokale gemeenschap vergroten?
- ☐ Het draagvlak voor natuur en lokaal erfgoed vergroten?
- ☐ Een divers publiek betrekken bij de organisatie van de 11 novemberherdenking?

Doelgroep: wie wil je bereiken?

- ☐ Ouderen
- ☐ Gezinnen
- ☐ Jongeren
- ☐ Nieuwkomers
- ☐ Intergenerationeel: jong en oud met elkaar verbinden?

Partners: met wie wil je samenwerken?

- ☐ Gemeentelijke diensten: milieu, cultuur, vrije tijd, ruimtelijke ordening, evenementenloket, ...
- ☐ Adviesraden: cultuurraad, erfgoedcommissie, jeugdraad, milieuraad, noord-zuidraad, dorpsraad, welzijnsraad, GECORO, ...
- ☐ Verenigingen: oudstrijdersbonden, amateurkunstenorganisaties, heemkringen, natuurverenigingen, oudervereniging en, musea, archieven, jongerenorganisaties, ...
- ☐ Lokale gemeenschap: vraag je input bij de uitwerking van je activiteit? Of laat je haar meebeslissen over de plaats waar je de vredesboom aanplant?
- ☐ Andere lokale besturen (zie voorbeeld Verbroedering Leuven en Ekeren op pagina 7).

Timing: hoeveel tijd heb je?

- ☐ De meeste verenigingen en scholen werken voor de zomer hun programma uit voor het schooljaar 2018-2019. Hou hiermee rekening als je deze partners vraagt om mee te werken. **Leg de eerste contacten nog voor de zomervakantie.**
- ☐ Werk voort op bestaande of afgelopen initiatieven in je gemeente. Zijn er al studies of publicaties, activiteiten of websites over de Eerste Wereldoorlog? Dan heb je een stevige basis voor een tentoonstelling of erfgoedwandeling.

Middelen: welk budget heb je?

- ☐ Wil je de uitstraling en reikwijdte van de 11 novembervieringen ook na 2018 blijvend vergroten? Laat dan een vast budget inschrijven in de gemeentelijke begroting.
- ☐ Hou rekening met de gemeenteraadsverkiezingen. In het najaar van 2018 sluiten de nieuwe gemeentelijke bestuursploegen hun bestuursakkoorden. In 2019 schrijven de gemeenten de meerjarenplannen voor de periode 2020-2025. De periode 2018-2019 is een ideaal moment om als lokaal bestuur ambities te formuleren voor de toekomstige 11 novembervieringen en hiervoor de nodige budgetten vast te leggen.

Publiekscommunicatie

- ☐ Zorg voor bekendheid voor je activiteit. Kijk verder op pagina 24 voor de communicatie.

Uit de praktijk

Verbroedering in Leuven en Ekeren

In augustus 2016 ondertekenden de stad Leuven en de Duitse stad Neuss een samenwerkingsovereenkomst. Het initiatief ging uit van Neuss, waar de stedelijke archivaris eerder had ontdekt dat een bataljon militairen uit deze stad mee verantwoordelijk was voor de verwoesting van een groot deel van Leuven in augustus 1914. Ook de beiaardklokken van de Sint-Pieterskerk, die afkomstig waren uit de Abdij van Park, werden vernietigd.

Op 11 november 2018 zal de samenwerking tussen beide steden zichtbaar worden. Dan zal er in de toren van Abdij van Park opnieuw een beiaard hangen, een replica van het oorspronkelijke instrument. Die zal in het teken staan van vrede en verzoening. Beiaardiers uit binnen- en buitenland worden uitgenodigd om concerten te geven die passen in deze vredesmissie. Leuven en Neuss financieren de twee grootste klokken. Die zullen de naam van beide steden dragen en verbonden worden door eenzelfde opschrift: “Mogen deze klokken vrede en samenhorigheid doen groeien”. Ook de Vlaamse overheid participeert in het project door het peterschap op zich te nemen van één van de klokken die gegoten werden.

Misschien is ook jouw lokaal bestuur verbroederd met een stad of gemeente uit Duitsland. Met een gezamenlijke WO I-activiteit kun je de onderlinge banden versterken en de vredesboodschap krachtig uitdragen. Een voorbeeld: Ekeren, een district in Antwerpen, is sinds jaar en dag verbroederd met de Duitse stad Andernach. In het najaar van 2017 organiseerden beide steden samen de tentoonstelling ‘Okkupationsgebiet’. Deze tentoonstelling vertelde het oorlogsverhaal zowel vanuit het standpunt van Ekeren als vanuit dat van Andernach. Zo kregen de bezoekers een genuanceerd en meerstemmig perspectief op de Eerste Wereldoorlog in Ekeren.

In maart 2018 werd de eerste klok van de Leuvense vredesbeiaard gegoten
© Andreas Dill

Een betekenisvolle actie bij de aanplanting van je vredesboom

Van boom naar monument: een erfgoedwandeling

Met een wandelroute kan je de vredesboom verbinden met andere plaatsen die gelinkt zijn aan de Eerste Wereldoorlog. Denk aan de ereplaats op het kerkhof, herdenkingsmonumenten of straatnamen die verwijzen naar de oorlog. Over elk van deze plaatsen valt een verhaal te vertellen:

- Wie besloot tot de bouw van het monument of de aanplanting van de vredesboom?
- Waarom koos het bestuur voor die locatie?
- Kun je meer vertellen over de namen op het straatnaambord of op het monument?

Niet elke gemeente heeft zichtbare restanten van of uit de Eerste Wereldoorlog. Zo'n erfgoedwandeling kan evengoed stilstaan bij plaatsen waar zich tijdens de oorlog historische gebeurtenissen afspeelden. Waar staken de vijandelijke troepen de gemeentegrens over? Waar vonden de eerste schermutselingen plaats? Hoe zag het dagelijks leven eruit? Het gemeentehuis, de kerk, de plaats waar vroeger een herberg stond, ... dit zijn allemaal aanknopingspunten om een verhaal te vertellen over bijvoorbeeld lokale politiek, geloof en bijgeloof, liefde, verdriet, ontspanning, ... in tijden van oorlog.

Een es als vredesboom, Waarbekeplein, Waarbeke (Geraardsbergen)
© Vlaamse overheid, Annelies Schepens

Bij de organisatie van zo'n wandeling moet je over de juiste historische informatie beschikken. Dit vraagt de nodige voorbereiding. We geven je graag zes stappen mee:

Ontwerp

Welke zichtbare overblijfselen van de Eerste Wereldoorlog zijn er in jouw gemeente? Hoe wil je de wandeling presenteren: met borden, QR-codes, een brochure, ... ? Maak van tevoren ook afspraken over wie de route (paden, bewegwijzering, ...) zal onderhouden en beheren.

Inhoud

De heemkundige kring of het gemeentelijk/stedelijk archief is vaak goed op de hoogte van de meest betekenisvolle WO I-plaatsen of van belangrijke historische gebeurtenissen. De voorbije jaren is er ook veel onderzoek verricht naar oorlogsmonumenten (zie hieronder).

Het parcours

Verbind de verschillende stopplaatsen via een interessant parcours, dat naargelang de doelstellingen sportief, avontuurlijk of gezinsvriendelijk is. Misschien is er wel een wandelclub in je gemeente die kan helpen om de route uit te stippelen?

Redactie en vormgeving

Laat infopanelen en brochures drukken, gidsen opleiden, kaarten uittekenen, ...

Lancering

Creëer een moment om de erfgoedwandeling officieel te openen. De aanplanting van een vredesboom op 11 november is ideaal om samen met oud-strijders, verenigingen, de bevolking en lokale beleidsmakers de erfgoedroute in te wandelen.

Beheer

Controleer regelmatig de staat van de panelen, de bewegwijzering, de digitale infrastructuur, ...

Uit de praktijk

Een dagboek als vertrekpunt in Stekene

In Stekene vormt een dagboek het uitgangspunt van een ongewone wandeling. Dokter Van Haelst, een plaatselijke huisarts, schreef tijdens de oorlog zijn ervaringen op in een gedetailleerd verslag. De 'Broederschool' van Stekene nam dit boek als uitgangspunt voor een wandeling die zij met de leerlingen uitwerkte. Samen met de heemkundige kring d'Euzie werden twaalf onderwerpen uit het dagboek geselecteerd. Vervolgens maakten de leerlingen over elk van deze thema's een videofilmpje. De filmpjes tonen foto's en afbeeldingen, terwijl leerlingen fragmenten voorlezen uit het dagboek. Op verschillende plaatsen in Stekene werden vervolgens panelen geplaatst met QR-codes. Met een smartphone kunnen bezoekers de code inscannen en vervolgens de filmpjes bekijken. De filmpjes zijn trouwens ondertiteld, omdat er op sommige plaatsen veel verkeerslawaai is.

Theaterwandeling in Kanne

In Kanne, een deelgemeente van Riemst, sloegen Theater Ozzy en Heemkunde Kanne de handen in elkaar om in 2014 de 100ste verjaardag van de Eerste Wereldoorlog te herdenken. Heemkunde Kanne zorgde voor de inhoudelijke input en het theatercollectief Ozzy bracht het verhaal tot leven. De wandeling passeerde langs zes historische plaatsen met een link naar de Eerste Wereldoorlog. De bezoekers kregen er telkens boeiende verhalen over de eerste oorlogsdagen in Kanne.

Langs 133 herdenkingsbomen in de Ieperboog

In de Westhoek geven 133 herdenkingsbomen aan waar de frontlijn vroeger liep. Met de applicatie 'Ypres Salient 1914-1918' kan de bezoeker zelf op ontdekking gaan in het landschap van de Ieperboog, op zoek naar deze frontlijn en herdenkingsbomen. De app helpt de bomen te ontdekken en geeft via luchtfoto's een beeld van toen en nu.

133 herdenkingsbomen markeren de frontlijn in de Westhoek
© Birger Stichelbaut, UGent/IFFM

Leerlingen en leerkrachten stappen langs frontlijn Wereldoorlog I

Op 23 april 2018 startte een groep vrijwilligers een 36-daagse tocht langs de frontlijn van de 'Groote Oorlog', van Nieuwpoort tot de Zwitserse grens. Meer dan 400 leerlingen en leerkrachten uit het basis- en secundair onderwijs van GO! Westhoek stapten drie dagen met hen mee, langs belangrijke oorlogssites, monumenten, begraafplaatsen en musea. Met het verleden als rode draad leggen ze een link naar actuele gebeurtenissen en naar burgerschapsvorming. "Jongeren moeten zich deze belangrijke historische gebeurtenis herinneren en dat is een gezamenlijke verantwoordelijkheid", aldus de directie van GO! Westhoek.

Meer weten?

Sinds 2011 werken de provincie West-Vlaanderen en het In Flanders Fields Museum aan de Namenlijst. Dit resulteerde in een omvattende lijst van de slachtoffers van de Eerste Wereldoorlog in België. Ze omvat de namen van burgers en militairen, Belgen die in eigen land of daarbuiten omkwamen en niet-Belgen die hier om het leven kwamen of dodelijk gewond raakten. Het overzicht vind je op **www.inflandersfields.be/nl/namenlijst**.

De website van het Agentschap Onroerend Erfgoed bevat een inventaris van oorlogsmonumenten en van vredesbomen met een erfgoedwaarde. De inventaris geeft je informatie over de oprichting en geschiedenis van deze items.
Zie: **www.inventaris.onroerenderfgoed.be**.

Wil je tijdens de wandeling met een smartphone of tablet oude foto's tonen, interessante audiofragmenten laten horen of multimedia afspelen? Dat kan met de ErfgoedApp. Deze gratis en gebruiksvriendelijke app laat toe om automatisch extra informatie aan te bieden aan wie op een bepaalde locatie komt. Leer er alles over op **www.erfgoedapp.be**.

Even stilstaan bij vrede: een bezinningsmoment

De herdenking van 100 jaar Wapenstilstand nodigt uit om na te denken over oorlog en vrede. Je kunt dit doen vanuit een historisch perspectief. Vertel verhalen over gewone soldaten, burgers en kinderen. Wat was de verwoestende impact van de oorlog op hun dagelijks leven? Zulke verhalen maken de oorlog herkenbaar en tastbaar. Ze appelleren aan het publiek, vergroten de inleving en kunnen aanzetten tot reflectie. Er is ook een andere benadering mogelijk, waarbij je kiest voor een bezinning over oorlog en vrede vandaag. Dit kan de vorm aannemen van een stille wake, een fakkeltocht of een oproep om vredesboodschappen uit te schrijven of om tot actie over te gaan. De historische link met de Eerste Wereldoorlog is zwakker, maar dit staat een betekenisvolle 11 novemberactiviteit niet in de weg. Belangrijk blijft wel dat 'de vredesboodschap' geen gratuite slogan is, maar aanzet tot een kritische reflectie over wat oorlog en vrede betekenen.

Uit de praktijk

Leerlingen brengen hulde aan 75 gesneuvelden in Stekene

Hierboven las je al over de erfgoedwandeling in Stekene, waaraan de leerlingen van de Broederschool meewerkten. Maar deze school heeft zich ook voor andere WO I-activiteiten geëngageerd. Op 11 november 2016 lazen 75 leerlingen een voor een de namen voor van de 75 personen die in Stekene waren gesneuveld, met hun leeftijd en de plaats waar zij stierven. Een eenvoudige actie, maar een die wel nazinderde bij de omstanders. Met dit initiatief knoopte de school trouwens terug aan bij een traditie in Stekene. Kort na de oorlog werden maandelijks de namen van de gesneuvelden voorgelezen in de scholen van Stekene.

Vredesboodschappen in Vaarne (Nederland)

Ook in Nederland bestaat de traditie om ceremonies te organiseren rond vredesbomen. De aanleiding is meestal de herdenking van de Tweede Wereldoorlog op 5 en 6 mei. In Varik bijvoorbeeld, een dorp in de provincie Gelderland, konden de bewoners op oranje vlaggetjes een vredeswens neerschrijven. Deze wensen werden vervolgens opgehangen aan de vredesboom. "Net als bij boeddhistische gebedsvlaggetjes blijven ze hangen tot ze zijn vergaan en de wensen in het universum zijn opgenomen", zo klonk het bij de initiatiefnemers. Het resultaat van deze actie was lang zichtbaar. Bovendien werd de lokale gemeenschap actief betrokken tijdens het herdenkingsmoment zelf.

Uit de praktijk

Reflectie en actie. Vredeswakes in Langemark-Poelkapelle

De herdenking van de Eerste Wereldoorlog kan je ook aangrijpen om actief te ijveren voor meer vrede vandaag. Bijvoorbeeld: van 2014 tot 2018 is Langemark-Poelkapelle het toneel van twaalf vredeswakes. Het initiatief voor deze wakes ligt bij een samenwerkingsverband tussen het gemeentebestuur en vijf organisaties actief in de vredesbeweging en de christelijk-levensbeschouwelijke sfeer. Om de drie maanden organiseren zij een wake in de kerk van Langemark, telkens gewijd aan een welbepaald thema. Dit gaat van armoedebestrijding tot het vluchtelingenvraagstuk. Naast informatie en bezinning is er ook ruimte voor discussie en actie. Op 4 maart 2018 stond de wake in het teken van 'een politiek die investeert in vrede'.

De focus lag daarbij op de strijd tegen kernwapens. Aan het slot van de wake deden de meer dan 500 aanwezige vredesactivisten een video-oproep aan de Belgische regering, om het VN-verdrag over het verbod op kernwapens te onderschrijven. Nobelprijswinnaar Daniel Högsta, coördinator van de Internationale Campagne tegen Kernwapens, was erbij om de oproep kracht bij te zetten.

Meer weten?

Naast de 'Vredeswakes', besteden nog andere vredesinitiatieven aandacht aan de herdenking van de Eerste Wereldoorlog. Kijk bijvoorbeeld naar Vredescentrum Antwerpen (**www.vredescentrum.be**), het vredeshuis in Gent (**www.stad.gent/vredeshuis**) en het vredesdorp in Mesen (**www.peacevillage.be**).

Sommige historici staan kritisch tegenover het idee om de Eerste Wereldoorlog te verbinden met vrede vandaag. Het verleden herhaalt zich nooit op dezelfde manier, zo stellen zij. De huidige vluchtelingenstroom bijvoorbeeld is anders dan de massale vluchtelingenstroom van België naar Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog. Je kunt beide fenomenen niet simpelweg met elkaar vergelijken. Juist omdat vergelijken moeilijk is, kan men ook niet zomaar lessen trekken uit het verleden. In 2010 publiceerde het Vlaams Vredesinstituut 'Oorlogsherdenking herdacht'. Dit rapport biedt een helder en genuanceerd overzicht van de verschillende herdenkingstradities in Vlaanderen en de discussies hierover binnen de academische geschiedschrijving. Download het via de website van het Vlaams Vredesinstituut (**www.vlaamsvredesinstituut.eu**).

Op 4 maart 2018 focuste de Vredeswake in Langemark-Poelkapelle op de strijd tegen kernwapens. De 500 aanwezige vredesactivisten riepen de regering op om het VN-verdrag over het verbod op kernwapens te onderschrijven.

© Thomas De Boever

In beeld en woord: een tentoonstelling

Een tentoonstelling blijft een goede vorm om de Eerste Wereldoorlog onder de aandacht te brengen. De impact van je tentoonstelling kun je vergroten door er bijkomende acties aan vast te koppelen. Denk aan een educatief pakket, een debatavond, een lezing, ...

De voorbije jaren werden er heel wat tentoonstellingen georganiseerd die in het teken stonden van het dagelijks leven tijdens de Eerste Wereldoorlog. Niet toevallig, want het dagelijks leven blijft een dankbaar en herkenbaar thema. Maar er zijn ook andere insteken mogelijk. Waarom geen tentoonstelling over de herdenkingsmonumenten of, als er al een vredesboom staat, over de historiek van deze boom in je gemeente?

Om een tentoonstelling te kunnen maken, moet je genoeg toonbaar materiaal hebben. Gelukkig is er de voorbije jaren veel gedigitaliseerd. Vandaag zijn duizenden tekstaffiches, foto's en kranten gemakkelijk raadpleegbaar. Ben je nog op zoek naar extra materiaal om je tentoonstelling te stofferen? Waarom er niet de lokale gemeenschap bij betrekken? Zo werden er in 2014 op verschillende plaatsen in Vlaanderen verhalendagen georganiseerd. Mensen brachten collectiestukken mee en vertelden hun verhalen over deze objecten. De stukken werden gedigitaliseerd en de verhalen geregistreerd. Zo'n verhalendag leverde niet enkel mooi materiaal op. Het was ook een kans om de lokale gemeenschap warm te maken voor de Eerste Wereldoorlog.

Uit de praktijk

Boter bij de vis

'Boter bij de vis' vertelt het verhaal over het dagelijks leven tijdens de Eerste Wereldoorlog. Dit gebeurt met een rondreizende tentoonstelling over voedsel, smokkel, tuinieren en de rol van het paard tijdens de Eerste Wereldoorlog. Het project is een initiatief van het Departement Landbouw & Visserij, het Centrum Agrarische Geschiedenis (CAG) en het Interfacultair Centrum voor Agrarische Geschiedenis (ICAG, KU Leuven). Meer informatie vind je op **www.boterbijdeviswoi.be**.

Sint-Gillis-Waas: oorlogsmonument in de kijker

In 2016 werd het oorlogsmonument in Sint-Gillis-Waas gerestaureerd. Dit beschermd monument werd in 1921 gecreëerd door Alfred Courtens, in opdracht van het gemeentebestuur. Naar aanleiding van de restauratie opende de gemeente Sint-Gillis-Waas een tentoonstelling over de kunstenaar. De expo toonde schetsen van het monument, originele archiefdocumenten, foto's van de inhuldiging in 1921, maar ook van het laatste restauratieproces. Ook het leven en werk van kunstenaar Alfred Courtens werden belicht. De beeldhouwer liet zijn sporen na over het hele land. Zijn bekendste werk is wellicht het ruiterstandbeeld van Koning Albert I op de Kunstberg in Brussel. Oorlogsmonumenten van de hand van Courtens staan van Virton in het zuiden van het land tot Diksmuide in het noordwesten.

AMSE
GOED
EEK
LIOTHEKEN

Uit de praktijk

Eerherstel voor dwangarbeiders in Wetteren

Wetteren werd, zoals alle andere gemeenten in bezet België, vanaf midden oktober 1916 geconfronteerd met het fenomeen 'dwangarbeid'. Grote groepen mannen werden door de bezetter afgevoerd. Zij werden vooral ingezet in Noord-Frankrijk om er te werken aan de Duitse verdedigingslinies. Lange tijd bleef dit stukje geschiedenis in Wetteren onbekend terrein. Tot een groep geëngageerde amateurhistorici de belangrijkste Belgische archieven doorploegden om meer te weten te komen over de Wetterse opgeëisten. Hun harde werk resulteerde in een tentoonstelling en een bijbehorend boek. Deze tentoonstelling had lokaal een grote impact. Want niemand wist dat maar liefst 1.240 mannen uit Wetteren waren opgeëist, van wie 103 het niet overleefden.

Mediawijsheid in Hasselt

De Provinciale Bibliotheek Limburg, nu Bibliotheek Hasselt Limburg, lanceerde in 2014 de tentoonstelling 'Bewogen, Limburg onder indruk van de Groote Oorlog'. In 'Bewogen' toonde de bib de meest gedenkwaardige stukken die in de erfgoedcollecties van de Bibliotheek Hasselt Limburg bewaard worden. Ze dateren van tijdens of kort na de Eerste Wereldoorlog en laten zien hoe de Limburgers, vaak op hun eigen manier, deze wereldbrand beleefden en verwerkten.

Speciaal voor jongeren werkte de bibliotheek een 'mediawijs' aanbod uit. De jongeren gingen in kleine groepjes aan de slag met mediawijze verwerkingsopdrachten op de iPad. Ze maakten foto's, scanden codes en ontwierpen hun eigen filmtrailer bij een verhaal dat zich afspeelt tijdens WO I. Ze namen ook een kijkje buiten de deur en onderzochten het oorlogsverhaal van het Kolonel Dusartplein. Kortom: de jongeren leerden niet enkel bij over de Eerste Wereldoorlog, maar konden ook hun digitale vaardigheden aanscherpen.

De Provinciale Bibliotheek Limburg werkte een 'mediawijs' aanbod uit voor jongeren.
© Bibliotheek Hasselt Limburg

Meer weten?

Belgian War Dead Register werkt aan een totaaloverzicht van elke gesneuvelde op Belgisch grondgebied. Per persoon vind je biografische gegevens zoals geboorteplaats, geboortedatum, kinderen, militaire graad, begraafplaats. Bij de meeste gesneuvelden kun je het originele kaartje bekijken uit het archief van het federale War Heritage Institute. De website bevat ook meer dan 10.000 foto's. Zie: **www.wardeadregister.be**.

Nieuws van de Groote Oorlog: kranten, frontbladen of pamfletten zijn dankbare bronnen om je tentoonstelling mee te stofferen. Maar veel van de papieren exemplaren vertonen na honderd jaar de onvermijdelijke sporen van de tand des tijds. Met de broze staat van het papier in het achterhoofd, kregen het Vlaams Instituut voor Archivering (VIAA) van de Vlaamse Erfgoedbibliotheek, FARO en PACKED de vraag om deze oorlogspublicaties te digitaliseren en beschikbaar te maken voor iedereen. Het resultaat? Meer dan 270.000 krantenpagina's die je nu vanuit je luie zetel kunt raadplegen. Je vindt ze op **www.hetarchief.be**.

Foto's: de meeste erfgoedcellen hebben een beeld- of erfgoedbank waar je kunt grasduinen in oude foto's, filmpjes en archieven. Je kunt er meestal ook zoeken op het thema 'Eerste Wereldoorlog'. Een overzicht van de erfgoedcellen vind je op **www.erfgoedcellen.be**.

Glasnegatieven: tijdens de twee laatste jaren van de Eerste Wereldoorlog reisde een team van ongeveer dertig Duitse kunsthistorici, fotografen en architecten doorheen België om de belangrijkste monumenten op Belgische bodem te fotograferen. Zij namen meer dan 10.000 opnames van kerken, begijnhoven, kastelen, herenwoningen, publieke monumenten, interieurs en kunstwerken. Tien jaar na het einde van de oorlog werden de originele fotografische negatieven – allemaal op glasplaten – aangekocht. Sindsdien worden de 'Duitse negatieven' beheerd, bewaard en ontsloten door het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium in Brussel. Op **www.balat.kikirpa.be** kun je zoeken per gemeente.

Ontroerend erfgoed: poëzie, literatuur en muziek

Poëzie, literatuur of muziek kunnen de Eerste Wereldoorlog aangrijpend oproepen en helpen om de impact van de oorlog te vatten. Kunstenaars, amateurkunstenaars of leerlingen van de academie voor woord en muziek kunnen poëzie, literatuur of oorlogsliederen brengen bij de aanplanting van de vredesboom. Maar je kunt ook (amateur)kunstenorganisaties vragen om zelf een gedicht of kunstwerk te maken rond het thema oorlog en vrede.

Uit de praktijk

Poëziewedstrijd in Bekkevoort

Bekkevoort is een van de gemeenten die op 11 november 2018 een vredesboom plant. Bij deze vredesboom plaatst de gemeente een gedenkplaatje met een vredesgedicht. De bibliotheek, de cultuurraad en de erfgoedraad gingen voor het gedicht op zoek naar creatieve schrijvers en lanceerden hiervoor een poëziewedstrijd. Alle inwoners konden deelnemen door een gedicht te schrijven rond het thema vrede. De winnaar ontving een boekenbon en het gedicht wordt geplaatst op de herdenkingsplaat die bij de boom komt.

Een literair statement in Antwerpen

Het literair productiehuis VONK & Zonen werkte een origineel poëzieparcours uit dat dichtersstemmen uit WO I opnieuw laat weerklinken: 'Hellemonden'. De bezoeker legt op eigen tempo een parcours af langsheen twintig grafzerken die lijken op de graven op militaire begraafplaatsen. Aan elk van deze graven kun je een ander gedicht van een oorlogsdichter beluisteren. Niet enkel de bekende Engelse oorlogsdichters komen aan bod, maar ook Belgische, Franse, Duitse, Roemeense, Egyptische, Italiaanse en Russische dichters. 'Hellemonden' ging in 2014 in Antwerpen in première. Meer dan tienduizend mensen bezochten het poëzieparcours op Linkeroever. Sindsdien passeerde het parcours al langs verschillende gemeentebesturen in Vlaanderen.

Zeer Beminde Lieve, Schoonhoed
Met het begin van het nieuwe ja
aminde Schoonhoeden, we
hoop, dat gij van den oorlog

Uit de praktijk

Requiem of Hope in Diepenbeek en Tongeren

In 2014 lieten Tongeren en Diepenbeek van zich horen met een ambitieus muzikaal programma. Het kamerkoor De Kleine Cantorij en Collegium Musicum, dat bestaat uit professionele muzikanten, brachten een gezamenlijk concert met twee requia (of dodenmissen). In Diepenbeek werd het concert opgeluisterd door woordkunstenaar Godfried Kippers, die gedichten bracht uit het boek 'We werden honderd jaar ouder'. In Tongeren vond op 1 november hetzelfde concert plaats in de grote basiliek. Als intermezzo werden er aangrijpende stukken voorgelezen uit het historisch overzichtswerk 'Tongeren gedurende de Duitse bezetting, 1914-1918'. Een mooie mix van erfgoed, muziek en woordkunst.

Meer weten?

Klokgelui voor de vrede
In heel Europa zullen de klokken luiden op 21 september 2018, de Internationale Dag van de Vrede. Het initiatief heet 'Ringing the bells across Europe for the International Day of Peace'. Ook jouw bestuur kan aan dit Europese initiatief deelnemen. Meer info vind je op **www.europeeserfgoedjaar2018.be**.

Oorlogspoëzie
Voor een bloemlezing van vertaalde en Nederlandstalige poëzie: 'We werden honderd jaar ouder: dichters over de Eerste Wereldoorlog', WPG Uitgevers, 2016. De Vlaamse letterkundige Geert Buelens heeft verschillende overzichtswerken op zijn naam over oorlogspoëzie:

- 'Het lijf in slijk geplant. Gedichten uit de Eerste Wereldoorlog', Ambo/Manteau 2008, 685 blz.
- 'Europa Europa! Over de dichters van de Grote Oorlog', Ambo/Manteau 2008, 374 blz.

Op de website 'Nieuws van de Groote Oorlog' schreef het Letterenhuis een bijdrage over de Vlaamse oorlogsdichters:
www.hetarchief.be/nl/blog/vlaamse-oorlogsdichters.

Belgische kerstbrief op textiel, IFFM
© Vlaamse overheid, Miloprofi/Arthur Los

Alle ogen op jouw actie: publiekscommunicatie

Om de bekendheid van je plantactie te verhogen, raden we aan je actie als evenement in te voeren in UiTdatabank. Dit zorgt ervoor dat je activiteit bekendgemaakt wordt via UiTinVlaanderen, de gemeentelijke website en via de cultuurrubriek in het gemeentekrantje.

Voeg bij het invoeren van je activiteit ook het label 'Vredesbomen' toe, zodat het evenement ook verschijnt in een aparte rubriek op UiTinVlaanderen, de agenda van het Agentschap voor Natuur en Bos én op **www.2014-18.be**, de herdenkingswebsite van de Groote Oorlog.

Meer tips en tricks voor je invoer vind je op **www.uitdatabank.be/handleiding**.

Colofon

Hoofdredactie
Gregory Vercauteren (FARO)

Redactieteam
Agentschap Natuur en Bos (Dominique Canniere, Yves Decuypere), Agentschap Onroerend Erfgoed (Nele Vamaele), FARO (Bart De Nil), Projectsecretariaat 100 jaar Groote Oorlog (Joke Dieryckx, Tinne Jacobs, Pierre Ruyffelaere), publiq (Corneel Wille).

Tekstredactie
Roel Daenen, Joke Dieryckx en Annemie Vanthienen

Vormgeving
Goekint Graphics

Verantwoordelijke uitgever
Vlaamse overheid – Projectsecretariaat 100 jaar Groote Oorlog (2014-18)

Coverfoto
Agentschap Natuur en Bos © Tom Linster

Druk
Albe De Coker, oplage 1500 exemplaren

Wettelijk depot
D/2018/3241/126

© Alle rechten voorbehouden. Behoudens de uitdrukkelijk bij wet bepaalde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder uitdrukkelijke voorafgaande en schriftelijke toestemming van de auteurs.

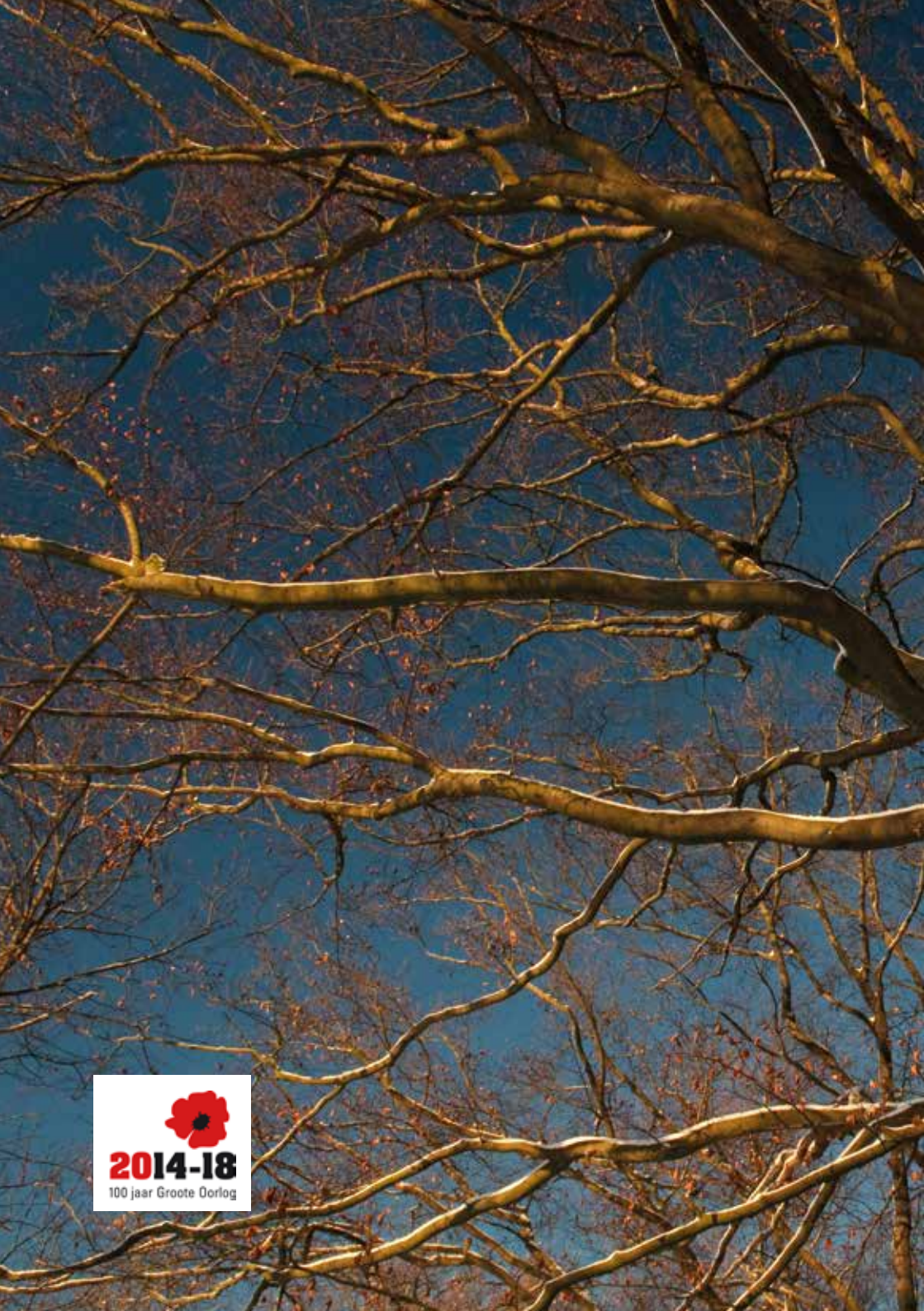
2014-18
100 jaar Groote Oorlog